

СЕНТИМЕНТАЛЬНИЙ ТУРИЗМ, ПРОЦЕС ЗАРОДЖЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Мета полягає в тому, щоб зібрати історичні дані (період масових переселень українців у період після Другої світової війни) та віднести ці матеріали до однієї з причин виникнення сентиментального туризму в цілому.

Методика. Дослідження полягає в аналізі та систематизації фактів. Отримана інформація є каталізатором сентиментального туризму. Об'єктом є сентиментальний туризм, як один з видів подорожі. Предметом є зародження та особливості сентиментального туризму.

Результати. У статті розкривається поняття сентиментального туризму, а також причини, які задали початок такого виду туризму. Наведені пояснення та різниця понять: ностальгійний туризм, етнічний туризм, ностальгійний туризм. Подані матеріали документів, які датовані 1944 роком про переселенські акції українців з територій Польщі.

Наукова новизна. Ряд дослідників та туризмознавців лише в загальних положеннях описували сентиментальний туризм, але про витоки та зародження не згадується у повній мірі. Автор звертається до витоків та історії для більш детального роз'яснення у питанні виникнення сентиментального туризму, у певній мірі спираючись на існуючі матеріали та дослідження українських, російських та польських науковців.

Практична значимість. Питання сентиментального туризму належним чином не розглядалось у літературі. Особливостям даного виду туризму приділялось достатньо мало уваги. Дослідження дає краще розуміння стосовно початку сентиментальному туризму

Ключові слова: сентиментальний туризм, Західна Україна, Польща, переселенці, міграції.

СЕНТИМЕНТАЛЬНЫЙ ТУРИЗМ, ПРОЦЕСС ЗАРОЖДЕНИЯ И ОСОБЕННОСТИ

Цель заключается в том, что бы проанализировать исторические данные (период массовых переселений украинцев после Второй мировой войны) и зачислить результаты к одной из причин возникновения сентиментального туризма в целом.

Методика. Исследование заключается в анализе и систематизации данных и фактов. Полученная информация является каталізатором сентиментального туризма. Объект – сентиментальный туризм, как один из видов путешествия. Предмет – зарождения та особенности сентиментального туризма.

Результаты. В статье раскрывается понятие сентиментального туризма, а также причины зарождения данного вида туризма. Наведены пояснения и разница значений: этнический туризм, ностальгический туризм. Наведены материалы документов, которые датируются 1944 годом по поводу акций по переселению украинцев с территорий Польши.

Научная новизна. Разные ученые и знатоки туризма всего лишь в общих чертах описывали сентиментальный туризм, но истоки и зарождение не упоминаются должным образом. Автор обращается к истокам и истории для более детального разьяснения по

вопросу возникновения сентиментального туризма, в определенной степени опираясь на существующие материалы и исследования украинских, российских и польских ученых.

Практическая значимость. Вопросы касающиеся сентиментального туризма должным образом не рассматривались в литературе. Особенности данного вида туризма уделяли недостаточно внимания.

Ключевые слова: сентиментальный туризм, Западная Украина, Польша, переселенцы, миграции.

УДК 379.85

Kozovyy Vitalii Andriyovych

Lviv state university of physical culture named
after Ivan Boberskyy, Lviv, Ukraine, e-mail: Live-
love@ukr.net

SENTIMENTAL TOURISM, THE BEGINNING PROCESS AND IT'S SPECIFIC

The aim deals with gathering historical facts (period of mass migrations of ukrainians after World War II) and use these materials as one of the beginning process of sentimental tourism.

Methods. Investigation deals with dissecting and systematizing information. The information that we've got is a catalyst of sentimental tourism. Object of investigation – sentimental tourism as of the kinds of travelling. Subject of investigation – the beginning of sentimental tourism and it's specific.

Results. The article deals with meaning of sentimental tourism and revealing reasons of the beginning of such kind of tourism. The explanation is included and we have shown difference between such terms as: nostalgic tourism, ethnic tourism. The documents from 1944 about migrations of ukrainians from Poland territory are given.

Scientific novelty. Various scientists and tourism specialists only basically described sentimental tourism but the origins are missing or not mentioned at all. The author refers to the origins and history for a more detailed explanation of origin of sentimental issue in tourism to a certain extent based on existing materials and study Ukrainian, Russian and Polish scientists.

Practical usage. The investigation gives a better understanding of the beginning of sentimental tourism.

Key words: sentimental tourism, Western Ukraine, Poland, immigrants, mass migrations.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями ностальгійного (сентиментального) туризму займались: Івонна Дуда-Бобко у праці «Туризм в українській частині Розточчя у період з 1945 по 2012 рр.» (2012); Р. М. Лозинський у статті «Перспективи ностальгійного туризму Жовківського району» (2012). Шандор Ф. Ф. у роботі «Сучасні різновиди туризму» (2011).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Такі проблеми як: переселення, масові міграції та українсько-польські відносини раніше не зв'язували з питаннями сентиментального туризму.

Формулювання мети статті. Ціль полягає у кращому роз'ясненні поняття сентиментального туризму та особливостей і для цього потрібно вирішити наступні завдання: проаналізувати ряд літературних джерел та авторів, які акцентували на даному питанні; звернутись до історичних фактів, які б викривали витоки та причини сентиментального туризму.

Постановка проблеми. Сентиментальний або ностальгійний туризм є надзвичайно перспективним, особливо в межах Українсько-Польського прикордоння і варто у більшій мірі розглянути даний вид туризму та виявити основні моменти його зародження.

Виклад основного матеріалу. Сентиментальний або ностальгійний туризм – вид туризму, який зумовлює подорожуючого до відвідувань свого місця народження або своїх предків, ознайомлення з культурою та цінностями певної території.

Ностальгійний туризм тісно переплітається з такими процесами як: міграції, діаспора, примусові чи/та добровільні переселення, історично-військові події. Саме слово ностальгія зумовлює туриста до повернень до чогось свого, рідного та знайомого.

Згідно Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм», ностальгійний туризм - різновид туризму, який здійснюється туристами на місця свого історичного проживання. Даний вид туризму заснований на потребі людей у відвідуванні родичів, місць народження і проживання близьких і займає важливе місце в міжнародному туристичному обміні[3].

Поняття «ностальгійний туризм» дослідники трактують по-різному: ностальгійний, етнічний, сентиментальний. Кожен автор може мати своє бачення стосовно даного поняття, але як показує аналіз матеріалів, «ностальгійний туризм» у російській літературі називається - «ностальгический туризм» і схоже трактування виокремлюється і в українській літературі. Іноді «ностальгійний туризм» трактують як синонім етнічного чи етнографічного туризму, але і тут необхідне доповнення. Етнічний чи етнографічний туризм – це звичайні подорожі етнічними регіонами, з метою ознайомлення з культурою, звичаями, традиціями населення конкретної території та етнічними особливостями, але даний тип туризму не пов'язаний з родинними зв'язками. Сентиментальний туризм близький за змістом, як синонім ностальгійного. Сентиментальний туризм частіше вживається у Європі. Туристичні фірми часто пропонують так звані «sentimental trips» (сентиментальні поїздки). Сентиментальний туризм зустрічається у польській літературі як «turystyka sentymentalna» (Івонна Дуда-Бобко, 2012).

Можливі й інші підходи до вивчення даного поняття. Людина, яка хоче вивчити своє коріння та дізнатись більше про походження своєї сім'ї повинна вивчити матеріали архівних фондів, одержувати інформацію про близьких і родичів і здійснювати поїздки. Цілком можливо, що у ході вивчення наявних матеріалів з'ясується, що у роду були відомі люди (політики, митці, поети тощо). Одержавши точну інформацію, людина по-іншому ставитиметься до свого минулого та сімейних зв'язків. Такий підхід спонукатиме до поваги та відповідальності.

Сегмент ностальгійного туризму формують такі споживацькі категорії: люди, які покинули рідну землю під тиском обставин; нащадки вихідців з певної території, які активно цікавляться територією походження предків. Люди, які вимушено покинули рідну землю, як правило, утворюють групи. Вони потребують бездоганно організованої поїздки, розвиненої інфраструктури. Нашадки вихідців з певної території, які активно цікавляться етнічними землями предків, відвідують територію організовано.

Паралельно з ностальгійним туризмом на етнічних землях можна ознайомитись з історико-культурними, археологічними, етнографічними, фестивальними, ярмарковими, сільськими, екскурсійно-пізнавальними,

музейними об'єктами. Туристи, яких до подорожі спонукали ностальгічні мотиви, також знайомляться з ресурсами освітнього, лікувально-оздоровчого, спортивно-оздоровчого туризму.

Позитивні наслідки розвитку ностальгійного туризму, сприятимуть: збереженню історичної спадщини та культурного надбання території та розширенню туристичної інфраструктури; збереженню та відтворенню народних промислів, звичаїв і традицій; розвитку гастрономічного сектора індустрії туризму; постійному поліпшенню туристичної інфраструктури; надходженням валютних коштів, спонсорської допомоги, зокрема на реставрацію, відтворення, збереження історичних пам'яток, музейних фондів, розвиток туризму; налагодження культурного обміну між регіонами та розвиток культури загалом; формуванню позитивного іміджу держави у світі.

До ностальгійного туризму відноситься так званий «діаспорний туризм». Як відомо під поняттям «діаспора» (з грец. – «розсіяння») розуміють представників певної етнічної спільноти, які через різні обставини живуть поза межами основного регіону проживання свого етносу (поза межами «етнічної території» народу), проте усвідомлюють свою єдність зі своїми співвітчизниками на історичній батьківщині. Таким чином, діаспорний туризм – це поїздки представників діаспори на історичну батьківщину, а українська діаспорою є однією з найчисленніших у світі.

Відомо, що ностальгійний туризм залучає в Україну чимало поляків, але вони, як правило, не користуються послугами туристичних фірм, а вдаються до допомоги знайомих, друзів, родичів, що можуть направити, дати рекомендації, найчастіше вони відвідують Західну Україну[6].

Потенційних учасників ностальгійного (сентиментального) туризму можна поділити за процесом різного роду міграцій:

- Міграції, які тривали до початку Другої світової війни;
- Міграції часів Другої світової війни. Цей період також включає 2-3 роки довоєнного періоду та після війни. Основною причиною міграцій в ті часи були втечі від ворожих сторін та боязнь покарань. Численні групи людей відмовлялись повертатись до рідних земель. Такі переселення мали добровільний характер.
- Міграції примусового характеру з рідних місць під час війни.
- Післявоєнні міграції в зв'язку зі змінами кордонів (Польщі, Німеччини, Чехословаччини, Румунії). Масові міграції були багатомільйонними [7].

Прикладом переселення часів Другої світової війни, який охоплював, як довоєнний, так і післявоєнний період - процес переселення українців з Польщі до УРСР у тому числі з Холмщини і Підляшшя, пройшов у декілька етапів. 9 вересня 1944 р. була підписана *Угода про евакуацію українського населення з території Польщі до УРСР*, так званий «обмін населенням» [5].

З угоди між урядами Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським комітетом Національного Визволення про депортацію українців з Польщі та поляків з України

9 вересня 1944 року

Відділ І. Загальні положення

Стаття 1

Обидві Договірні Сторони зобов'язуються по підписанні цієї Угоди приступити до евакуації всіх громадян української, білоруської, російської, русинської національностей, що проживають в Холмському Грубешівському, Томашівському, Любачівському, Ярославському, Перемишльському, Лісковському, Замостівському, Красноставському, Білгорайському, Володавському та інших районах Польщі, де можуть виявитись громадяни вище вказаних національностей, які бажають переселитись з території Польщі на Україну та приступити до евакуації всіх поляків і євреїв, що перебували в польському громадянстві до 17 вересня 1939 р., які проживають в західних областях УРСР і бажають переселитись на територію Польщі.

Стаття 2

Сторони умовляються почати означену евакуацію з 15 жовтня 1944 р. і закінчити її 1 лютого 1945 р. В період з 15 вересня до 15 жовтня провадиться облік числа місцезнаходження і національності осіб, які бажають евакуюватися. На вимогу однієї з Сторін строк евакуації може бути продовжений за взаємною згодою.

Стаття 21

Ця Угода складена українською та польською мовами в двох примірниках, при тлумаченні її обидва тексти вважаються автентичними.

За уповноваженням уряду УРСР
Голова Ради Народних Комісарів УРСР (Хрущов)
За уповноваженням Польського Комітету Національного
Визволення Голова Комітету (Осубка-Моравський)
Люблін, 9 вересня 1944 р.[2].

Варто також згадати звернення представників всіх верств українського населення за лінією Керзона «До цілого культурного світу. Відкритий лист з-поза лінії Керзона», який датується жовтнем 1945 р, в якому українці звертались до урядів США, Франції, Швеції. Зокрема: «Гутешне українське населення не хотіло й не хоче під жодною умовою покинути своєї землі та своїх дотеперішніх осель. Діється це з різних людських причин, але найголовніше тому, що в межах Радянського Союзу, куди нас хочуть вивозити й мешкає вся решта українського понад 40-мільйонного народу, - наш народ не має жодних національно-політичних, релігійних, ні соціальних людських прав. Теперішній польський уряд, під натиском Москви, вирішив викинути українське населення насильно з його осель. Звертаємось цим відкритим листом до всього культурного світу в тій надії, що всі волелюбні народи й усі культурні. Гуманні люди, - відізвуться та піддержать героїчну боротьбу нашого народу проти варварського знищення, яким грозять нам більшовицькі та польські тирани. У Зверненні також згадувалось про:нелюдське ставлення до самих українців під час переселення (крадіж, вбивства)»[2].

Перші потоки переселенців з Польщі почали прибувати на території УРСР в листопаді 1944 р. Прогнозувалось, що прибуде в Україну 460,5 тис. переселенців (117,7 сімей). Депортованих планували розселити в Запорізькій (9,7 %), Херсонській (8 %), Миколаївській (8 %), Луганській (7,8%). Понад третину (33 %) розселили в західних областях). Переселяли людей з наступних повітів: Більський; Володавський; Замістський; Холмський; Красноставський;

Грубешівський; Томашівський; Білгорайський; Любартівський; Янівський; Радзинський; Ярославський; Лежайський; Жешівський; Пшеворський.

За радянським звітом серед переселених до УРСР налічувалось 439 тис. 135 українців, 23 тис. 846 росіян, 18 тис. 759 русинів (поняття «русин» означало те саме, що потім «українець»), 126 білорусів і 243 особи інших національностей. Польські дані розходяться з радянськими. За польськими записами до України виїхало 464 тис. 529 українців, 2 тис. 333 росіян, 81 білорус, 15 тис. 164 русинів-лемків. Переважна більшість переселених (приблизно 290 тис.) були віком від 14 до 50 років[5].

За даними О. Кокотайло (1996), кількість переселених українців становила 460 тис. 500 осіб. Тобто дані є ближчими до польських показників.

Кількісні показники чисельності українських переселенців з Польщі у різні області України подані в таблиці 1 (О. Кокотайло, 1996).

Таблиця 1
Переселені етнічні українці в різні області України 1944-1946 рр.

№	Область України куди переселили	Чисельність	
		осіб	сімей
1	Запорізька	44 858	11 367
2	Херсонська	37 043	9 308
3	Миколаївська	36 903	9 278
4	Луганська	35 766	8 729
5	Дніпропетровська	33 932	8 450
6	Донецька	29 045	7 293
7	Одеська	27 040	6 850
8	Харківська	22 311	5 600
9	Кіровоградська	22 300	5 557
10	Полтавська	12 280	3 000
11	Сумська	10 856	2 714
12	Тернопільська	59 916	16 298
13	Волинська	27 204	7 252
14	Львівська	21 755	5 797
15	Рівненська	13 983	3 623
16	Дрогобицька	13 778	3 584

Таблицю складено за О. Кокотайло, 1996 [4].

Всього переселено 460 тис. 500 осіб (117 700 сімей).

Згідно вище зазначеної таблиці складена карта переселених українців у різні області тодішньої УРСР (рис. 1)

*складено за [4]

Рис. 1. Кількісні показники чисельності українських переселенців у різні області України з Польщі

Переважає кількість переселених були направлені у східні області (Одеську, Дніпропетровську, Херсонську). До 1946 р. переселенці, які прибули до східних областей намагались знайти місце проживання в західних областях. Причини були різні, але з огляду на територіальні розбіжності в поглядах на спільне проживання на нових територіях, в тому числі і мовне питання, переселенці виїжджали до західних областей. Самовільні переселення зі східних областей в західні оцінювались негативно.

В цілому зі східних областей в західні вибуло 86,2 % направлених туди переселенців з Польщі. Найбільший відтік був з південних областей: Одеської (90 %), Миколаївської (89 %), Херсонської (89 %). Дозвіл на зміну місця проживання надавало Управління при Раді Міністрів УРСР в справах евакуації. Сам процес адаптації на нових місцях розтягувався на довгий час. Основними районами розселення переселенців з Польщі була Львівська область [3].

Висновки. Проаналізувавши літературні джерела та виділивши їх у дане дослідження, виникає очевидний зв'язок між такими поняттями як: міграції, переселення та сентиментальний туризм. У статті згадуються переселення, які відбувались ще до початку операції «Вісла» (1947 р.) і вони були багатотисячними. У період 1944 по 1946 рр. до України переселили майже пів мільйона людей. Мотиви сентиментального туризму – різні. До мотивів належать: родинні зв'язки; краще пізнання свого коріння; події минулого, які пов'язують туриста з певними місцем.

Список використаних джерел

1. Вуйцик О. І. Розвиток сентиментального (ностальгійного) туризму в Україні / О. І. Вуйцик. – Ніжин : МІЛАНІК, 2009. – С. 40–46.
2. Дзюба І. М. Україна - Антологія пам'яток державотворення Х-XX ст. (у десяти томах), том 9 / І. М. Дзюба, В. Д. Литвинов, Р. В. Мовчан, Д. В. Павличко. – Київ : «Основ», 2009. – С. 178, 208–213.

3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм» від 18 листопада 2003.
4. Кокотайло О. Світовий конгрес українців Холмщини і Підляшшя – Матеріали наукової конференції / О. Кокотайло. – Львів : Суспільно-культурне товариство «Холмщина». – 1996. С. 148–151.
5. Макар Ю. Від депортації до депортації. Суспільно-політичне життя холмсько-підляських українців (1915-1947). Дослідження. Спогади. Документи. Том 1. Дослідження / Ю. Макар, М. Горний, В. Макар, А. Салюк. – Чернівці : Букрек, 2011. – С. 621–655, 678, 690, 753–780.
6. Попович С. І. Туристично-екскурсійні ресурси України: збірник наукових статей / Інститут туризму ФПУ. – Київ, 1996. – С. 7–17.
7. Baraniecki L. Politics and Tourism: Sentimental Tourism - Development in East-Central Europe / L. Baraniecki, A. Wisniowa. – Wroclaw : Poland, 2011. S. – 53–137.

Список использованных источников:

1. Вуйцик А. И. Развитие сентиментального (ностальгического) туризма в Украине / А. И. Вуйцик. – Нежин : МИЛАНИК, 2009. – С. 40–46.
2. Дзюба И. М. Украина - Антология памятников государства X-XX вв. (В десяти томах), том 9 / И. М. Дзюба, В. Д. Литвинов, Г. В. Мовчан, Д. В. Павлычко. – Киев : «Основ», 2009. – С. 178, 208–213.
3. Закон Украины «О внесении изменений в Закон Украины «О туризме» от 18 ноября 2003.
4. Кокотайло А. Всемирный конгресс украинский Холмщины и Подляшья - Материалы научной конференции / А. Кокотайло. – Львов : Общественно-культурное общество «Холмщина». – 1996. С. 148–151.
5. Макар Ю. От депортации к депортации. Общественно-политическая жизнь Холмско-подляшских украинцев (1915-1947). Исследование. Воспоминания. Документы. Том 1. Исследования / Ю. Макар, М. Горный, В. Макар, А. Салюк. – Черновцы : Букрек, 2011. – С. 621–655, 678, 690, 753–780.
6. Попович С. И. Туристический экскурсионные ресурсы Украины: сборник научных статей / Институт туризма ФПУ. – Киев, 1996. – С. 7–17.
7. Baraniecki L. Politics and Tourism: Sentimental Tourism - Development in East-Central Europe / L. Baraniecki, A. Wisniowa. – Wroclaw : Poland, 2011 S. – 53–137.

References:

1. Vuytsyk A.I. Development of sentimental (nostalgic) tourism in Ukraine / O. Vuytsyk. – Nizhyn : MILANIK, 2009. - P. 40-46.
2. Dziuba I. M. Ukraine - Anthology monuments state X-XX centuries. (In ten volumes), Volume 9 / I. M. Dziuba, V. D. Litvinov, R. V. Movchan, D. V. Pavlichko. – Kyiv : "Fundamentals", 2009. - P. 178, 208-213.
3. The Law of Ukraine "On Amendments to the Law of Ukraine" On Tourism "on 18 November 2003.
4. Kokotaylo A. Ukrainian World Congress O. Holm and Podlasie - Materials Conference / A. Kokotaylo. – Lviv : Socio-cultural society "Kholmshchyna." - 1996. P. 148-151.
5. Makar Y. From deportation to deportation. Socio-political life of Ukrainian Kholm Podlaski (1915-1947). Research. Memoirs. Documents. Volume 1. Research / Y. Makar, M. Hornyu, W. Makar A. Salyk. – Chernovtsy : Bukrek, 2011. - P. 621-655, 678, 690, 753-780.
6. Popovich S. I. Tourist Excursions Ukraine resources: scientific research papers / Institute of Tourism FPU. - Kyiv, 1996. - P. 7-17.
7. Baraniecki L. Politics and Tourism: Sentimental Tourism - Development in East-Central Europe / L. Baraniecki, A. Wisniowa. - Wroclaw: Poland, 2011. S. - 53-137.